

A SZÓ ÉS AZ EMBER

A budapesti Magyar Nyelvőr szerkesztője nyári ittléte alkalmával nyelv művelő számunk rendelkezésére bocsátotta a budapesti rádió szokásos „Édes anyanyelvünk” rovata számára írt „ötperces” előadásának szövegét.

Kedves hallgatóim!

A szavak sorsának nyomon követése élvezetes munka a nyelvész szakembernek, de az ilyenfajta kutatás eredményeinek megismerése szívindító szórakozás a nyelvünk iránt érdeklődők szélesebb körének is. Éppen ezért — hogy jó örömet szerezzek — bemutatok hallgatóimnak egy szép könyvet, amely nemrég látott napvilágot a romániai Kriterion Könyvkiadó értékes kiadványai között. Szabó T. Attila kolozsvári nyelvészprofesszor válogatott tanulmányainak, cikkeinek második kötetéről van szó, a címe: *A szó és az ember*. Ennek a több mint *hatodfélszáz* lapot kitevő kötetnek hat fejezetében majdnem száz kisebb-nagyobb cikk, tanulmány ismerteti meg az olvasót nyelvünk múltjával, egy-egy szavunk, szólásunk eredetével, jelentésének, hangalaki változásának okaival, a nyelv és az ember életének szoros összefüggésével.

Az imént a kissé már szokatlan *hatodfélszáz* számnevet mondtam. Például az ilyen *felező számnévről* (ez a szó is Szabó T. Attila alkotása!) is talál az olvasó egy igen részletes, alapos tanulmányt a kötetben, amelyből kiderül, hogy a régi erdélyi köznyelvben még használatos volt az ilyen számolás: *másfél, harmadfél, negyedfél*, amely — tudvalevőleg — azt teszi: egy és fél, két és fél, három és fél. A *hatodfélszáz* tehát öt egész száz, a hatodik pedig *fél*, azaz: összesen ötszázötven.

Érdekes fejtegetést olvashatunk például a *gyermeklő* szóról is, amelyet hallgatóink talán Móricz Zsigmond Erdély-trilógiájából ismernek. Ez is gyakran szerepel a régi erdélyi lómegnevezések között, s — mint Szabó T. Attila igen meggyőzően bizonyítja — a szó alapjelentése nem *csikó*, mint gondoltuk és nyilván a legtöbben tudják, hanem 'hímlő'.

Élvezetes és tanulságos olvasmány a *szemenszedett* szó magyarázata is. Szabó T. Attila professzor gazdag anyaggal és meggyőző magyarázattal bővíti eddigi ismereteinket erről az érdekes szavunkról, amely ma már csak átvitt értelemben, a *szemenszedett hazugság* kifejezésben él. Mint a szerző meggyőzően bizonyítja, az egykori *szemenszedett búza* (amely a mai kifejezés alapja volt) valóban *szemen szedett*, szemenként, kézzel válogatott búzát jelentett.

Folytathatnám a felsorolást, nem öt, hanem tízszer öt percen keresztül: miért *kertel* az, aki nem válaszol egyenesen, csak ötöl-hatol; hogyan *fizeti meg a nagyharang* az adósságot; ki, mi volt az a *fogadatlan prókátor*; honnan ered, mióta használatos a friss hurkát, kolbászt jelentő erdélyi *ázalék* szó; miért halt ki az egykor Erdély-szerte ismert *kalácsos*,

kalákos, kalákoló, amely a szökött jobbágyok felkutatására felbérelt embert jelentette?

Mindezekről — és még sok másról — sok történeti és nyelvjárási anyagra épített, alapos és mégis olvasmányos cikket találnak hallgatóim Szabó T. Attila könyvében. Tanulmányait, fejtegetéseit az teszi különösen vonzóvá és tanulságossá, hogy mindig a nyelv és az élet összefüggéseit keresi. Egy-egy szó fejtegetése során kitárul előttünk az egykori népelet, a régi szokások, népi foglalkozások, népviselet stb. létűnt vagy tűnőben levő világa.

Befejezésül nem tagadhatom meg magamtól, hogy meg ne említsem: cikkein, értékes könyvein kívül egyebet is köszönhetek én magam is a szerzőnek: éppen három évtizeddel ezelőtt értékes tanácsokat kaptam tőle falumban, a Veszprém megyei Szentgálon első földrajzinév gyűjteménnyel kapcsolatosan. Erre emlékezve is kívánok Szabó T. Attilának további friss erőt munkájához, hogy soron következő köteteivel megajándékozhasson bennünket, s főként, hogy várva-várt nagy művét, az *Erdélyi Szótörténeti Tár*at minél előbb kézbe vehessük.

Lőrincz Gyula: Dózsa (IV)